

Flere grunnskoleelever i framtiden

Elevtallet i grunnskolen vil øke betydelig i årene som kommer. På landsbasis må vi forberede oss på nær 30 prosent økning fram til 2005. Dette skyldes i hovedsak de store årskullene med barn som allerede er født, og at grunnskolen utvides til 10-årig f.o.m. 1997. Samtlige fylker kan forvente elevtallsøkning, men utviklingen varierer. Sentrale bykommuner vil få sterkest vekst, mens mindre sentrale primærnæringskommuner kan få problemer med å opprettholde elevtallet.

Ellen Mette Nielsen

Store forandringer er underveis i den norske utdanningssektoren. I grunnskolen senkes alderen for skolestart til 6 år i 1997, og grunnskolen utvides samtidig til å bli 10-årig. Denne utvidelsen vil øke antallet grunnskoleelever på landsbasis. Med andre ord skal flere elever inn i eksisterende skolebygninger og dele allerede knappe undervisningsressurser, så vel materielle ressurser som lærerressurser. Hvor mange elever vil egentlig grunnskolen ha i årene framover, og hvor stort vil elevtallet i grunnskolen bli for ulike fylker og kommuner?

På samme måte som det for politikkere og planleggere er behov for å kjenne utviklingen i antall eldre i samfunnet, vil det være nyttig å ha kjennskap til utviklingen av antall barn og unge i grunnskolen. Befolkningsframskrivninger er et viktig redskap for å belyse framtidig utvikling i befolkningen generelt og med tanke på elevtallsutviklingen i grunnskolen spesielt.

Elevtallet i grunnskolen varierer over tid. Fra slutten av 1970-årene og fram til begynnelsen av 1990-årene har antallet grunnskoleelever gått tilbake med over 20 prosent. I 1993 snudde utviklingen, og for første gang på 14 år fikk vi igjen en økning. Beregninger viser at landets samlede elevtall vil fortsette å vokse i mange år framover, men utviklingen vil variere sterkt mellom ulike regioner.

Elevtallet (elevgrunnlaget) avhenger av befolkningsutviklingen som igjen påvirkes av mange faktorer. Når vi ser landet under ett, er det fødselsnivået som slår sterkest ut. En kraftig innvandring til landet ville også kunne påvirke totaltallet av grunnskoleelever. Ved inndeling i geografiske områder, slår imidlertid også det innenlandske flyttemønsteret ut. Også politiske beslutninger kan indirekte og direkte, som skolereformen vi

får i 1997, påvirke framtidig utvikling i elevtall.

Temaet for denne artikkelen er endringer i elevtallet i grunnskolen fra slutten av 1970-tallet fram til i dag, og hvordan elevgrunnlaget vil fortsette å utvikle seg i årene framover. Først belyses utviklingen for landet som helhet, deretter regionale variasjoner mellom fylker og kommuner.

Artikkelen bygger på data fra Statistisk sentralbyrås utdanningsstatistikk fra 1975 til 1993 og Statistisk sentralbyrås befolkningsframskrivninger for perioden 1994-2050.

Fra nedgang til kraftig økning i antall elever

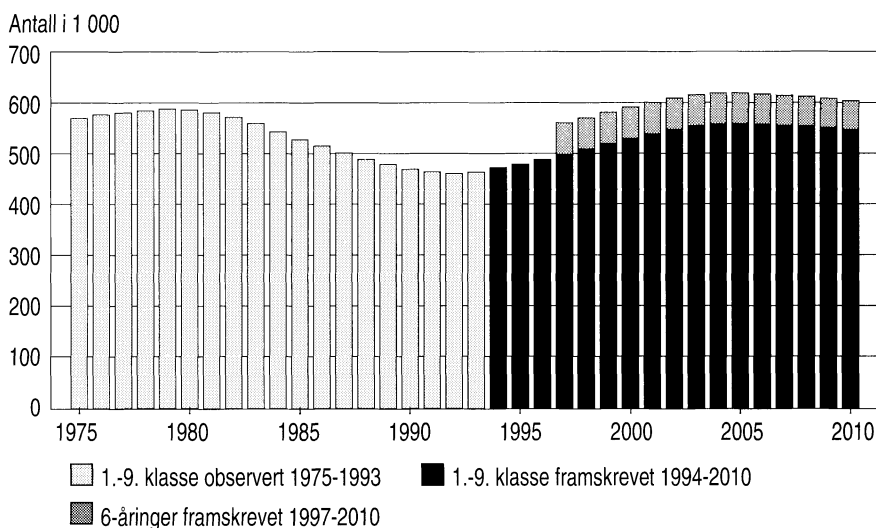
Her i landet er grunnskolen obligatorisk, og det store flertallet av elever er mellom 7 og 15 år. Elevtallet i grunnskolen vil derfor variere i takt med størrelsen på fødselskullene 7 til 15 år tidligere¹.

I 1979 var det rundt 590 000 elever i grunnskolen. Fra dette "toppåret" (se figur 1) og fram til 1992, sank elevtallet med 21 prosent, dvs. med 125 000 elever. Årsaken til denne kraftige reduksjonen i elevtall var sterkt avtakende fødselstall i perioden 1969-1977, etterfulgt av nærmere 10 nye år med relativt små fødselskull.

I 1993 var det 466 400 elever i grunnskolen. Dette representerte en økning på 3 300 elever fra året før, og er den første elevtallsøkningen på 14 år. Beregninger basert på befolkningsframskrivninger, viser at elevtallet vil fortsette å vokse. Økningen i 1993 og i årene etter er en konsekvens av større fødselskull fra og med 1986 (se figur 2).

Elevtallet vil fortsette å øke fram mot 2005. Ifølge beregninger basert på Statistisk sentralbyrås befolknings-

Figur 1: Elevtallsutvikling 1975-2010

Kilder: Utdanningsstatistikk og Framskriving av folkemengden 1993-2050

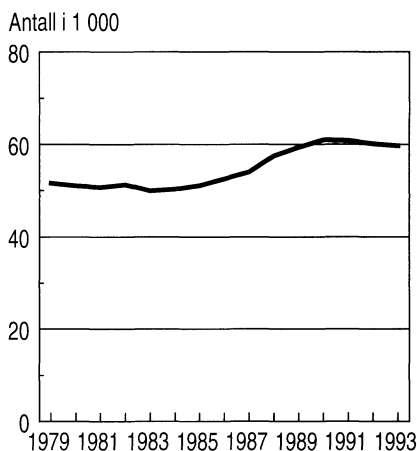
framskrivinger², vil det i 2005 være rundt 615 000 elever i grunnskolen. Dette er 25 000 flere enn i 1979, og hele 150 000 flere enn i 1993.

Fra 1993 til 2005 vil elevtallet øke med 150 000 eller 32 prosent. Om lag 60 prosent av økningen skyldes større barnekull, mens 40 prosent skyldes at 6-åringene skal inn i grunnskolen.

Økningen kommer først på barnetrinnet

Det er barnetrinnet som først blir berørt av elevtallsøkningen. I tillegg til at grunnskolen utvides med ett klassetrinn nedenifra, vil det også bli flere elever pr. klassetrinn etter hvert som barn fra relativt store fødselskull (se figur 2) starter i grunnskolen. Sett i forhold til antall elever i grunnskolen i dag, vil det når fødselskullene fra perioden 1989-1993 kommer med, bli mellom 6 000 og 10 000 flere barn pr. klassetrinn på barnetrinnet. Etter hvert som disse barna blir eldre, vil også elevtallet på ungdomstrinnet øke merkbart.

Figur 2: Antall levendefødte 1979-1993

Kilde: Befolkningsstatistikk

Elevtallet øker uansett framtidssbilde

Befolkningsframskrivingen 1993-2050 har flere framskrivingsalternativer. Avhengig av hvilket alternativ som velges, vil anslaget for elevtallet i 2005 variere. I de tre utviklingsalter-

nativene³ vist i tabell 1 er det særlig de ulike forutsetningene for fruktbarhet (antall barn pr. kvinne i løpet av livet) som betyr noe for framtidig elevgrunnlag. Men uansett om vi velger et alternativ med lavt, middels eller høyt fruktbarhetsnivå vil elevtallet i grunnskolen øke betydelig.

Tabell 1: Beregnet elevtallsøkning etter ulike framskrivingsalternativer. 1993-2005

	Fruktbarhet (antall barn pr. kvinne)		
	Lav (1,68)	Middels (1,88)	Høy (2,10)
Antall	126 000	150 000	173 000
Prosent	27	32	37

Med et lavt fruktbarhetsnivå viser beregningene i tabell 1 at elevtallet vil øke med 27 prosent fra 1993 til 2005. Mellomalternativet gir en økning på 32 prosent, mens et høyt fruktbarhetsnivå vil gi en vekst på hele 37 prosent på landsbasis.

Befolkningsframskrivingene gir relativt sikre elevtall fram mot år 2005. Dette gjelder særlig for ungdomstrinnet, ettersom de elevene det gjelder allerede er født. Etter 2005 er utviklingen mer usikker, spesielt på barnetrinnet.

Usikkerheten i utviklingen etter 2005 knytter seg til størrelsen på de ufødte barnekullene. Denne utviklingen vil først og fremst avhenge av antall kvinner i fruktbar alder, hvor stor fødselshyppighet og hvilken fødselsatferd (når i livet kvinnen føder sine barn og hvor tett de kommer) disse kvinnene kommer til å ha. Men også betydelige endringer i flytting til og fra landet kan påvirke elevgrunnlaget til grunnskolen.

Hvis vi får en utvikling med høy fruktbarhet og dermed store årlige fødselskull, vil elevtallet fortsette å øke også etter 2005, fra 466 400 i 1993 til nærmere 647 000 i 2010. Dette tilsvarer en økning på 39 prosent på landsbasis. Om utviklingen følger lavt eller middels fruktbarhetsnivå, vil økningen reduseres og elevtallet begynne å avta en gang mellom 2005 og 2010.

Elevtallsutviklingen i fylker og kommuner

Endringer i innenlands flyttemønster spesielt, men også store endringer i innflyttingen til Norge, vil påvirke befolkningens regionale fordeling. En viktig grunn til at folk flytter, er tilgangen på lønnet arbeid. Næringsutvikling og boligbygging, lokalt og regionalt, vil derfor ha betydning for hvor folk bosetter seg. Elevtallet i grunnskolen vil derfor ha sammenheng med hvor det finnes muligheter til arbeid og bolig for familier med barn i skolealder.

Vi skal videre se på utviklingen i fylkene, først et tilbakeblikk som viser utviklingen fra 1979 til 1993. Deretter ser vi på utviklingen fram til 2005, slik den framkommer av beregninger basert på befolkningsframskrivingsalternativet med middels fruktbarhet og et flyttemønster slik det ble observert i perioden 1988-1992 (framskrivingsalternativ M1).

Tall for fylkene viser forskjeller mellom ulike deler av landet, men sier lite om utviklingen som de enkelte kommunene vil få i tiden fram mot 2005. Vi avslutter derfor med å se nærmere på utviklingen i ulike kommunetyper fra 1990 til 2005.

1979-1993: Nord-Norge og indre Østlandet størst nedgang

Elevtallsutviklingen varierer fra fylke til fylke. I perioden 1979 til 1993 avtok elevtallet i samtlige av landets

fylker. De fire nordligste fylkene og innlandsfylkene på Østlandet hadde størst nedgang i elevtallet (se tabell 3). Finnmark hadde størst nedgang med 42 prosent, deretter Troms med nær 33 prosent og Nordland med nesten 30 prosent. Elevtallet i innlandsfylkene Oppland og Hedmark gikk tilbake med hhv. 28 og 27 prosent. I Nord-Trøndelag var nedgangen 26 prosent. Minst nedgang hadde Rogaland og Aust-Agder som begge hadde under 10 prosent. I Vest-Agder og Oslo gikk elevtallet tilbake med 15 prosent.

Tabell 2: Elevtallsnedgang i fylkene 1979-1993

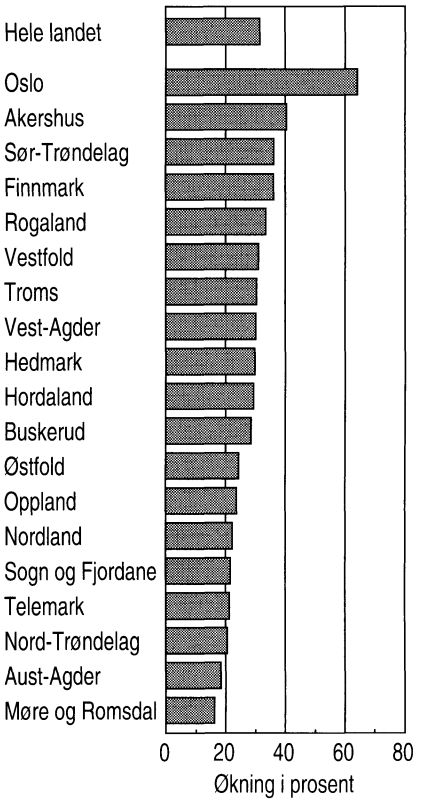
	Nedgang i prosent
Hele landet	21,1
Finnmark	42,0
Troms	32,6
Nordland	29,7
Oppland	27,8
Hedmark	27,4
Nord-Trøndelag	26,4
Sør-Trøndelag	25,3
Østfold	24,8
Telemark	23,0
Møre og Romsdal	21,1
Buskerud	20,5
Sogn og Fjordane	18,9
Hordaland	18,5
Akershus	17,9
Vestfold	17,2
Oslo	15,4
Vest-Agder	14,6
Aust-Agder	8,1
Rogaland	7,7

Kilde: Utdanningsstatistikk

1993-2005: Oslo og Akershus vil få sterkest vekst

Elevtallet i tiden fram til 2005 vil øke i alle fylker, men variasjonene blir store. Dette viser beregninger gjort med utgangspunkt i befolkningsframskrivings mellomalternativ (M1). Oslo vil skille seg klart ut med en økning på hele 64 prosent. I Akershus

Figur 3: Beregnet elevtallsutvikling i fylkene 1993-2005

Kilder: Utdanningsstatistikk og Framskriving av folkemengden 1993-2050

forventes en økning på nær 41 prosent, i Sør-Trøndelag og Finnmark på 36 prosent og i Rogaland med nær 34 prosent. I de øvrige fylkene vil elevtallsøkningen variere mellom 16 og 31 prosent. Lavest økning vil vi se i Aust-Agder og i Møre og Romsdal.

Framskrivingsalternativet M1 forutsetter et flyttemønster fra en periode (1988-1992) som er preget av sentralisering og befolkningskonsentrasjon i sentrale strøk. Endringer i innenlands flytting vil kunne påvirke den framtidige befolkningsutviklingen, og dermed elevgrunnlaget, i og mellom fylkene. Dette kommer tydelig fram om vi legger flyttemønsteret fra en annen periode til grunn for framskrivningene.

En slik alternativ framskriving er presentert som M2 (middels fruktbarhet, innvandring som i M1 og flyttemønstre som observert i perioden 1973-1982) i befolkningsframskrivingene. Alternativet vil gi et resultat med noe mindre regional omfordeling og jevnere vekst i alle fylker. Utslaget vil bli spesielt merkbart for Oslo, med lave vekst. Utviklingen i folketall for sentrale bykommuner de aller siste årene støtter utviklingstendensen som framkommer av M1 alternativet (figur 3).

Størst økning av skolebarn i byene - svak vekst i primærnæringskommuner

Om fødselstall og flyttemønsteret holder seg som i framskrivingsalternativet M1, vil altså alle fylker få en elevtallsøkning. Men enkelte kommuner vil stå overfor en situasjon hvor det kan være vanskelig å opprettholde elevtallet i grunnskolen. Andre kommuner derimot vil oppleve en til dels meget sterk elevtallsøkning fram til 2005 (tabell 3).

På samme måte som tall på landsnivå skjuler ulikheter i utviklingen mellom fylkene, tilslører tall for fylkene store ulikheter i elevtallsutviklingen i kommunene. For å illustrere de store kommunale variasjonene, skal vi se på utviklingen i ulike kommunetypers over tid. Kommunene er inndelt i syv grupper etter næringsstruktur og beliggenhet (sentralitet) i forhold til større tettsteder. Gruppene går på tvers av fylkesgrensene. (Statistisk sentralbyrå 1994c.)

Fra 1990 til 1995 er det nedgang i antall elever i primærnæringskommuner (kommuner hvor flertallet av arbeidsplassene er innen jord- og skogbruk, fiske og fangst), blandede landbruks- og industrikommuner, i industrikommuner og i mindre sentrale, tjenesteytende kommuner. De øvrige kommunetypene får en økning

i elevtallet mellom 1,2 og 7,5 prosent i samme tidsrom.

Fra 1995 til 2000 vil samtlige kommunetypers oppleve vekst, dette har bl.a. sammenheng med at 6-åringene kommer inn i skolen i 1997. Veksten vil variere fra 11 prosent for primærnæringskommuner til 30 prosent for sentrale tjenesteytende kommuner.

De neste fem årene, fra 2000 til 2005, viser en utvikling der primærnæringskommunene vil få en svak nedgang i elevtallet. I blandede landbruks- og industrikommuner vil elevtallet være nær uendret, mens de øvrige kommunetypene vil få økning. Mindre sentrale, tjenesteytende kommuner og sentrale, blandede tjenesteytings- og industrikommuner, samt sentrale, blandede tjenesteytings- og industrikommuner vil øke sine elevtall med mellom 3 og 4,5 prosent. Størst elevtallsøkning vil sentrale tjenesteytingskommuner få med 7 prosent.

Tabell 3: Elevtallsutvikling¹ i ulike kommunetypers 1990-2005

	Prosent
1. Primærnæringskommuner	3,6
2. Blandede landbruks- og industrikommuner	7,5
3. Industrikommuner	15,7
4. Mindre sentrale, tjenesteytings- og industrikommuner	16,4
5. Sentrale, blandede tjenesteytings- og industrikommuner	28,0
6. Mindre sentrale tjenesteytingskommuner	31,5
7. Sentrale tjenesteytingskommuner	52,9

¹ Beregningene er gjort på grunnlag av tall fra befolkningsstatistikk og befolkningsframskriving 1993-2050

Når perioden 1990-2005 betraktes under ett er det primærnæringskommunene som får lavest elevvekst, fulgt av blandede landbruks- og industrikommuner (se tabell 3).

Størst vekst vil sentrale tjenesteytende kommuner få, med en økning i elevtall på nær 53 prosent.

Oppsummering

På landsbasis vil vi altså få en betydelig elevtallsøkning. Dette skyldes i hovedsak de store årskullene med barn som allerede er født, og at grunnskolen utvides til 10-årig f.o.m. 1997. Uansett framskrivingsvariant med høy, middels eller lav fruktbarhet, vil elevtallet i 2005 bli betydelig større enn i dag. Vi må forberede oss på at elevtallet i grunnskolen vil øke med om lag 30 prosent fram til 2005, og at elevtallsutviklingen i kommunene vil variere til dels kraftig.

1. Antall registrerte elever i grunnskolen (1.-9. klasstrinn) er noe lavere enn antallet bosatte personer i aldersgruppen 7-15 år. I beregningene i artikkelen er det brukt en fast differanse på 5 000 personer.

2. Beregninger basert på mellomalternativet (M1) i Framskrivning av folkemengden 1993-2050 (Statistisk sentralbyrå 1994c).

3. Framskrivingsalternativene lav (L1), middels (M1) og høy (H1) bygger på følgende forutsetninger for nettoinnvandring; L1 4 000 personer til landet pr. år, M1 8 000 personer og H1 12 000 personer.

Litteratur

Statistisk sentralbyrå (1975-1993): *Utdanningsstatistikk Grunnskolar*. Norges offisielle statistikk.

Statistisk sentralbyrå (1994a): *Framskrivning av folkemengden 1993-2050*. Norges offisielle statistikk.

Statistisk sentralbyrå (1994b): *Befolkningsstatistikk 1993 Hefte III*. Norges offisielle statistikk.

Statistisk sentralbyrå (1994c): *Standard for kommuneklassifisering 1994*. Norges offisielle statistikk.

Ellen Mette Nielsen er førstekon-sulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for befolknings- og utdanningsstatistikk.